

Գայանե Մելիքյան

ՀՀ գլխավոր դատախազության միջազգային-իրավական համագործակցության վարչության ավագ դատախազ, Երևանի պետական համալսարանի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դասախոս, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՆԵՐՈՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԱՌԿԱ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ՈԼՈՐՏԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ՆԱԽԿԻՆ ԵՎ ՆԵՐԿԱ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ¹

Համառոտագիր

Հոդվածը նվիրված է քրեական վարույթներով միջազգային համագործակցությանը: Թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը մեծապես պայմանավորված են 12.12.2024թ. «Քրեական վարույթներով իրավական օգնության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ նաև՝ օրենք) ուժի մեջ մտնելու հանգամանքով: Հեղինակը, քննարկելով միջազգային համագործակցության հարցերը քրեական վարույթներով՝ զուգահեռներ է անցկացնում նախկին և ներկա կարգավորումների միջև, վեր հանում ինչպես նախկինում, այնպես էլ նոր օրենքի ընդունման պայմաններում գործնականում առաջացող խնդիրները, վերլուծում դրանց կարգավորմանն ուղղված և օրենքում տեղ գտած ՀՀ դատարանների նախադեպային դարձած որոշումները և ներկայացնում համապատասխան լուծումներ դեռևս չկարգավորված խնդիրների կապակցությամբ:

Միաժամանակ, հոդվածում վերլուծության են ենթարկվում օրենքում տեղ գտած նոր կարգավորումները, որոնք լուծում են տարիներ շարունակ գործնականում առաջացող մի շարք խնդիրներ, բացահայտում օրենքով առաջարկվող նոր կարգավորումների նպատակը՝ քննարկելով ապագայում հնարավոր խնդիրների առաջացումը:

Հիմնաբառեր- հանձնման մասին միջնորդություն, քրեական հետապնդում, հետախուզվող, վարույթի կարճում, միջազգային պայմանագիր, կոնվենցիա, քրեական վարույթ նախաձեռնել, հետապնդման ժամկետ, դատարան:

Ներածություն

Ժամանակակից աշխարհում, երբ մարդկանց և կապիտալի տեղաշարժն արագացել և անգամ նախորդ տասնամյակի համեմատությամբ էապես հեշտացել է, զարգացել և իր սահմաններն է ընդլայնել նաև հանցավորությունը՝ հաճախ

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 23.05.2025թ. և գրախոսվել է 20.06.2025թ.:

դուրս գալով կոնկրետ պետության սահմաններից և երբեմն ընդգրկելով նույնիսկ ամբողջական տարածաշրջաններ: Սա է պատճառը, որ հանցավորության դեմ պայքարում պետությունները ստիպված են մեկտեղել իրենց ջանքերը՝ համատեղ պայքարի մեխանիզմներ, այդ թվում՝ քրեական գործերով իրավական օգնության առավել արդյունավետ կառուցակարգեր մշակելու համար: Հանցանք կատարած անձանց հանձնումն արդյունավետ իրականացնելու, ինչպես նաև այդ գործընթացում ներգրավված անձանց հիմնարար իրավունքները երաշխավորելու համար միջազգային իրավական կարգավորումներից և պետությունների միջև երկկողմ ու բազմակողմ պայմանավորվածություններից զատ, առանցքային են հանձնման գործընթացի ներպետական իրավակարգավորումները:

Օրենսդրական թերի կարգավորումները ու անհստակությունները, ինչպես նաև օրենսդրական բացերը հաճախ հանցանք կատարած անձանց հանձնման գործընթացի խափանման պատճառ են դառնում՝ խաթարելով քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի կենսագործումը: Օրենսդրական բացերն ու թերությունները հաճախ նաև անձանց իրավունքների անհարկի և տևական սահմանափակումների պատճառ են դառնում:

Հայրենական գիտության և օրենսդրության համար պարբերաբար զարգացող և դեռևս ամբողջությամբ չուսումնասիրված այս իրավական ինստիտուտը շարունակում է գտնվել զարգացման փուլում: Հետևաբար, նոր օրենքի ընդունումը պայմանավորված էր ժամանակի թելադրանքով և միտված էր կարգավորելու միջազգային պայմանագրերով Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած պարտավորությունները, որոնց կատարումը նախկին կարգավորումների պարագայում աստիճանաբար դառնում էր անհնար:

Համեմատաիրավական վերլուծություն ոլորտը կարգավորող նախկին և ներկա կարգավորումների միջև. առկա խնդիրների վերհանում

Հոդվածի տվյալ բաժնում անդրադառնալով ՀՀ-ում քննարկվող ինստիտուտի զարգացմանը՝ հարկ է նշել, որ ի տարբերության 01.07.1998 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքի (հարկ է նշել, որ սույն օրենսգրքի մայր փաստաթղթում, ինչպես նաև մինչև 2005 թվականին կատարված փոփոխությունները, իրավական օգնության վերաբերյալ դրույթներ ևս նախատեսված չեն եղել), ինչպես ՀԽՍՀ 07.03.1961 թվականի քրեական դատավարության օրենսգիրքը, այնպես էլ 01.07.2021 թվականին ընդունված քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը չեն պարունակում քրեական գործերով իրավական օգնությանը վերաբերող դրույթներ: Ավելին, 1961 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքի գործողության ժամանակ ՀՀ-ում առհասարակ գոյություն չի ունեցել քրեական գործերով իրավական օգնությանը վերաբերող որևէ նորմատիվ իրավական ակտ: Չնայած այն հանգամանքին, որ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի հեղինակները ևս գնացել են օրենսգրքից իրավական օգնության վերաբերյալ կարգավորումները բացառելու ճանապարհով (ինչպես օրինակ՝ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն, Սերբիա, Խորվաթիա, Բելգիա և այլն), այնուամենայնիվ

գործող օրենսգրքի դեռևս նախագծի մշակմանը զուգընթաց 2015 թվականից ՀՀ-ում սկսվել էր մշակվել նաև «Քրեական գործերով իրավական օգնության մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, որը 12.12.2024թ. վերջապես մտավ ուժի մեջ:

Օրենքով առաջին անգամ ամրագրում ստացան քննարկվող ինստիտուտի խնդիրները, սկզբունքները, տրվեցին օրենքում օգտագործվող հիմնական հասկացությունների սահմանումները, ինչպես նաև ամրագրվեցին նոր կարգավորումներ, ինչպիսիք են օրինակ՝ ՀՀ տարածքից դուրս հանցանք կատարած անձանց հետաքննության մարմին ներկայացնելու և ձերբակալման կարգը, հստակ սահմանվեցին վերոնշյալ անձանց իրավունքները, ամրագրվեց փաստացի հանձնման նպատակով կալանավորման հնարավորությունը և ժամկետները, լուծվեց հանձնման միջնորդությունը քննարկելու իրավասություն ունեցող մարմնի կողմից վերոնշյալ միջնորդության կապակցությամբ ընդունված որոշման բողոքարկման կարգը, նախատեսվեցին հանձնման մասին միջնորդությունը մերժելու հիմքերը և մի շարք այլ հարցեր, որոնց կանդիդատնանք ստորև:

Այսպես, քննարկվող օրենքի 2-րդ գլուխը նվիրված է իրավական օգնության շրջանակներում իրավական օգնության մասին հարցումների կատարմանը: Նշված գլխում վերջապես տեղ են գտել այնպիսի կարգավորումներ, ինչպիսիք են կատարման ընդհանուր պայմանները, իրավասու մարմինները, միջնորդությունների ձևին և բովանդակության ներկայացվող պայմանները, միջնորդությունների կատարումը մեկից ավելի միջազգային պայմանագրերով նախատեսված կարգով և այլ հարցեր:

Միջնորդությունների ձևին և բովանդակությանը վերաբերող 13-րդ հոդվածով նախատեսվել են այնպիսի պահանջներ, որոնք ունեն թե՛ տեսական, թե՛ գործնական բնույթ: Բնականաբար միջազգային համագործակցությունը հիմնվում է միջազգային պայմանագրերով սահմանված կարգավորումների վրա, սակայն ներպետական օրենսդրության համար անհրաժեշտ է սահմանել նաև այնպիսի պահանջներ, որոնք ունեն պրակտիկ բնույթ և նախապայման են հանդիսանում օտարերկրյա պետությունների կողմից միջնորդությունների կատարման համար: Մասնավորապես այդպիսի պահանջներից են օրինակ 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 7-րդ կետերը:²

Թեև, օրենքի 9-րդ հոդվածը սահմանում է միջնորդությունների կատարման ընդհանուր պայմանները, սակայն կցանկանայիք ընթերցողի ուշադրությունը

² Տե՛ս «Քրեական վարույթներով իրավական օգնության մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 7-րդ կետերի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրով սահմանված կարգով և, հաշվի առնելով դրանով սահմանված բացառությունները, օտարերկրյա պետության իրավասու մարմնին հասցեագրվող իրավական օգնության մասին հարցումը պետք է բովանդակի՝

6) ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կամ մեղադրյալի ինքնությունը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ՝ անունը, հայրանունը և ազգանունը, ծննդյան տարեթիվը, ամիսը, օրը, վայրը, հնարավորության դեպքում՝ քաղաքացիությունը, բնակության կամ գտնվելու վայրը (հասցեն) և այլ տվյալներ,

7) առկայության դեպքում՝ հանցանքով պատճառված վնասի չափի և հարցումն ուղարկելու պահին դրա հատուցման հնարավորության մասին տվյալներ:

իրավիրել այդ միջնորդությունների կատարման ժամկետների վրա: Մասնավորապես, վերոնշյալ օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ միջնորդությունները կատարվում են ողջամիտ ժամկետում, եթե Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած համապատասխան միջազգային պայմանագրով հստակ ժամկետ սահմանված չէ: Հարկ է նկատել, որ ՀՀ կողմից վավերացրած միջազգային պայմանագրերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ քրեական գործերով իրավական օգնության մասին միջնորդությունների կատարման ժամկետներ, որպես կանոն սահմանված չեն³: Միաժամանակ, մի շարք պետությունների ոլորտը կարգավորող ներպետական օրենսդրությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանք որդեգրել են հստակ ժամկետների ամրագրման պրակտիկան⁴: Օրենսդիրները նախատեսում են միջնորդությունների կատարման մեկից երկու ամսյա ժամկետ, որը ենթակա է երկարացման, որպես կանոն, բացառիկ դեպքերում՝ պայմանավորված հայցվող օգնության ծավալով և բարդությամբ: Իսկ նշված ժամկետներում չկատարելը իրավասու մարմնի համար կարող է առաջացնել համապատասխան իրավական հետևանքներ:

Ելնելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ քրեական հետապնդման համար ժամկետների, ինչպես նաև իրավական օգնության մասին միջնորդություն համապատասխան երկիր ուղարկած լինելու հիմքով վերոնշյալ ժամկետները կասեցնելու համար նախատեսված հնարավորությունների սղությունից՝ կարծում ենք, որ օտարերկրյա պետությունների կողմից միջնորդությունների կատարման համար հստակ ժամկետների սահմանումը արդարացված է և առաջարկում ենք համապատասխան փոփոխություն կատարել մեր օրենքի համապատասխան հոդվածում:

Մեկ այլ հարց, որը ևս կցանկանալիք դարձնել քննարկման առարկա վերաբերում է միջազգային պայմանագրերի կիրառման հարցին, որը գործնականում առաջացող խնդիրների արդյունքում կարգավորում է գտել քննարկվող օրենքում:

Ինչպես հայտնի է միջազգային համագործակցության ոլորտում, չափազանց կարևոր նշանակություն ունեն միջազգային պայմանագրերը: Պետությունները կնքելով երկկողմ կամ բազմակողմ պայմանագրեր՝ դրանցում արտահայտում են իրենց կամքը, պատրաստակամությունը և պարտավորվածությունը համագործակցել միմյանց հետ տարբեր հարցերի շուրջ: Սակայն, նորմերի սխալ մեկնաբանությունը և կիրառությունը հաճախ հանգեցնում է տարաբնույթ խնդիրների՝ խաթարելով հանձնման գործընթացը:

Ստորև ներկայացնենք պրակտիկայից մեկ օրինակ:

³ Տե՛ս «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 22.01.1993թ. Մինսկի Կոնվենցիա, 07.10.2002թ. Քիշնևի կոնվենցիա, «Քրեական գործերով փոխադարձ օգնության մասին» 20.04.1959թ. Եվրոպական կոնվենցիա և այլն:

⁴ Տե՛ս Law of Georgia on international cooperation in criminal matters 21.07.2010, տե՛ս նաև https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_343792/28920b759dc8e7b8fa6cf13d2f88a99490aa7270/

2023 թվականին ՀՀ-ում հայտնաբերվել էր ՌԴ իրավասու մարմինների կողմից հետախուզվող անձ, որը ձերբակալվել այնուհետև կալանավորվել էր ՀՀ իրավասու մարմինների կողմից, որի վերաբերյալ ստացվել էր հանձնման մասին միջնորդություն:

Հանձնման մասին միջնորդության քննության ընթացքում անձը գտնվում էր կալանքի տակ, որի ժամկետը պարբերաբար երկարացվում էր, իսկ որպես իրավական հիմք, ի թիվս այլնի, նշվում էր ՀՀ և ՌԴ միջև գործող «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության մասին և իրավական հարաբերությունների մասին» Մինսկի կոնվենցիան, որը դրված էր նաև ՌԴ գլխավոր դատախազությունից ստացված հանձնման մասին միջնորդության հիմքում:

28.06.2023թ. ՌԴ համար դատարանում է գործել Մինսկի կոնվենցիան, սակայն նկատի ունենալով, որ ՀՀ և ՌԴ միջև առկա են նշված հարաբերությունները կարգավորող նաև այլ պայմանագրեր՝ հանձնման ենթակա անձի կալանքի ժամկետի երկարացման մասին միջնորդությունը դատարան էր ներկայացվել այլ պայմանագրի վրա հղում կատարելով:

Առաջին ատյանի դատարանը՝ մերժել էր դատախազության միջնորդությունը՝ հիմքում դնելով այն, որ ՌԴ գլխավոր դատախազության կողմից ներկայացված հանձնման մասին միջնորդության հիմքը Մինսկի կոնվենցիան էր, հետևաբար կալանքի ժամկետի երկարացման միջնորդության հիմքում չէր կարող դրվել այլ պայմանագիր քան Մինսկի կոնվենցիան է, անկախ նրանից այն գործում է տվյալ պահին ՌԴ-ի համար, թե՛ ոչ⁵:

Վերոնշյալ դատական ակտի դեմ ներկայացվում է վերաքննիչ բողոք: Բողոքում վերլուծության է ենթարկվում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (01.07.1998թ.) 476-րդ հոդվածը և հիմնավորում այն դիրքորոշումը, որ նույնիսկ եթե միջնորդություն ներկայացնող պետությունը իր միջնորդության մեջ չի նշում որևէ պայմանագիր, սակայն ՀՀ և այդ պետության միջև առկա են պայմանագրեր, ապա միջնորդությունը ենթակա է կատարման, անկախ այն հանգամանքից, թե պետությունը հատկապես որ պայմանագրով է ներկայացրել միջնորդությունը:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը մասնակի բավարարում է ներկայացրած բողոքը և համաձայնվում բողոքում ներկայացված մեկնաբանության հետ⁶:

Վերոնշյալ որոշման դեմ բողոք է ներկայացնում պաշտպանական կողմը, սակայն ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հաստատում է ՀՀ դատախազության և ՀՀ վերաքննիչ դատարանի կողմից պայմանագրերի կիրառելիության վերաբերյալ տրված մեկնաբանությունները⁷:

Վերոնշյալ դատական որոշումների լույսի ներքո օրենքում հստակ կարգավորում են գտել մեկից ավելի միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում իրավական օգնությունը ցուցաբերելու հարցերը⁸:

⁵ Տե՛ս Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության քրեական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 16-ի թիվ ԵԴ1/0125/06/23 որոշումը:

⁶ Տե՛ա ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 21.12.2023թ. թիվ ԵԴ1/1086/06/23 որոշումը:

⁷ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 31.05.2024թ. թիվ ԵԴ1/0125/06/23 որոշումը:

⁸ Տե՛ս «Քրեական վարույթներով իրավական օգնության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդված:

Հաջորդ հարցը, որ կցանկանայինք քննարկել սույն հոդվածի շրջանակներում վերաբերում է հանձնման ինստիտուտին: Հարկ է նշել, որ օրենքով առաջին անգամ համապարփակ կարգավորում են ստացել հանձնման գործընթացը սկսելու և այն ավարտին հասցնելու համար առանցքային նշանակություն ունեցող մի շարք կարգավորումներ: Մասնավորապես, օրենքով սահմանվել է գործընթացին մասնակցող անձանց շրջանակը, նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները, հանձնման գործընթացի ընթացքում կայացվող որոշումների բողոքարկման կարգը, այդ գործընթացում համապատասխան որոշումները հանձնման ենթակա անձանց հանձնելու պարտականությունը և մի շարք այլ հարցեր, որոնց մի մասին կանդիդատությանը ստորև:

Այսպես, քննարկվող օրենքի 32-րդ հոդվածը սահմանում է նաև անձի հանձնումը թույլատրելու կամ մերժելու իրավասություն ունեցող անձանց շրջանակը:

Մասնավորապես վերոնշյալ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մինչդատական փուլում գտնվող գործերով անձի հանձնումը թույլատրելու կամ մերժելու իրավասությունը վերապահված է ՀՀ գլխավոր դատախազին, իսկ դատական, ինչպես նաև դատավճռի ի կատար ածման փուլում գտնվող գործերով՝ ՀՀ արդարադատության նախարարին:

1998 թվականի քրեական դատավարության օրենսգրքի 479-րդ հոդվածով, որը ևս սահմանում էր հանձնման միջնորդությունը քննարկելու իրավասություն ունեցող անձանց շրջանակը, ինչպես նաև որոշումը բողոքարկելու կարգը՝ սահմանում էր գրեթե համանման կարգավորումներ, բացառությամբ դատաքննության կամ դատավճիռն ի կատար ածելու դեպքերում հանձնումը թույլատրելու դեպքի, որը օրենսգրքով վերապահված է նախարարի միջնորդությամբ դատարանին: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ ՀՀ գլխավոր դատախազի և արդարադատության նախարարի որոշումները ենթակա էին բողոքարկման անմիջապես վերաքննիչ դատարան:

1998 թվականի օրենսգրքով սահմանված բողոքարկման կարգի հետ համաձայն չլինելով՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի նախկին դատավորներից մեկը 2022 թվականի հունիսի 7-ին դիմել էր ՀՀ սահմանադրական դատարան:

Դատավորը, իր դիմումում վկայակոչելով ՀՀ սահմանադրության 162, 163, 168, 169 և 172-րդ դրույթները, արձանագրել էր, որ ՀՀ վերաքննիչ դատարանը առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայող դատական ատյան է: Հետևաբար ՀՀ գլխավոր դատախազի և ՀՀ արդարադատության նախարարի որոշումները վերանայելու ՀՀ քրեական դատավարությամբ նախատեսված լինելու հանգամանքը նախատեսված չէ ո՛չ ՀՀ սահմանադրությամբ, ո՛չ էլ ՀՀ դատական օրենսգրքով, ինչի արդյունքում այդ որոշումների վերանայմամբ, ըստ դատավորի, վերաքննիչ դատարանը թույլ էր տալիս իրեն օրենքով նախատեսված իրավունքների սահմանազանցում: Վերոնշյալից բացի, դատավորն իր դիմումը հիմնավորել էր ՀՀ-ի կողմից վավերացրած միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դատարանների մատչելիությունը ապահովելու պարտականությամբ՝ նշելով, որ տվյալ դեպքում քրեական դատավարության ներքին տրամաբանու-

թյանը կհամապատասխաներ ՀՀ գլխավոր դատախազի հանձնումը թույլ տալու կամ մերժելու, ինչպես նաև ՀՀ արդարադատության նախարարի հանձնումը մերժելու որոշումների բողոքարկումն առաջին ատյանի դատարան, նոր վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարան, որի արդյունքում կվերացվեր նաև առաջին ատյանի դատարանի «արհեստական» դուրսմղումը դատական պաշտպանության և դատական ակտի բողոքարկման համակարգից:

Նկատի ունենալով, որ վերը ներկայացված դեպքով դատավորը ՀՀ սահմանադրական դատարան էր դիմել երկու վարույթներով՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 2022 թվականի հուլիսի 12-ի աշխատակարգային որոշմամբ մերժել էր դատավորի դիմումը՝ նշելով, որ դատարանները սահմանադրական դատարանի դիմելու իրավունք ունեն կոնկրետ վերահսկողության շրջանակներում, իսկ մեկից ավելի գործերով դիմելը իրենից ենթադրում է վերացական վերահսկողություն, որի իրականացմամբ դատարաններն օժտված չեն⁹:

2022 թվականի հուլիսի 21-ին դատավորը արդեն իսկ մեկ գործով էր դիմել Սահմանադրական դատարան, սակայն տվյալ դեպքում Սահմանադրական դատարանը 2022 թվականի սեպտեմբերի 16-ի որոշմամբ կրկին մերժել էր դատավորի դիմումն այն հիմնավորմամբ, որ դատավորն իրականացնում է վերացական վերահսկողություն, որի իրավասությամբ օժտված չէ¹⁰:

Այսպես, Սահմանադրական դատարանի դիմումի հիմքում դնելով այն մոտեցումը, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի հանձնումը թույլատրելու կամ մերժելու, ինչպես նաև ՀՀ արդարադատության նախարարի հանձնումը մերժելու որոշումները պետք է բողոքարկվեն առաջին ատյանի, այնուհետև վերաքննիչ դատարան, կարծում ենք, որ հաշվի չի առնվել այն հանգամանքը, որ դատաքննության փուլում գտնվող, ինչպես նաև դատավճիռն ի կատար ածելու փուլերով որոշում կայացնողը հենց առաջին ատյանի դատարանն է: Հետևաբար՝ դատավորի առաջարկած կարգավորման պարագայում անհավասարություն է ստեղծվում դատաքննության և մինչդատական փուլերում գտնվող գործերով որոշումների բողոքարկման տեսանկյունից: Ստացվում է, որ կախված այն հանգամանքից, թե որ փուլում է գտնվում անձի նկատմամբ գործը վերջինս գրկվում է կամ օգտվում է ևս մեկ ատյան բողոքարկելու հնարավորությունից:

Դատավորի առաջարկած տրամաբանությամբ առաջնորդվելու դեպքում տեղին կլիներ դատաքննության կամ դատավճռի ի կատար ածման փուլերում գտնվող գործերով հետախուզվող անձանց հանձնման թույլտվության որոշում կայացնելու իրավունքը ևս վերապահվեր արդարադատության նախարարին, որ տրամաբանությամբ էլ առաջնորդվել է օրենսդիրը քննարկվող օրենքում:

Տվյալ դեպքում տրամաբանական և արդարացված է հանձնման բավարարման կամ մերժման որոշումների բողոքարկումը առաջին ատյանի դատարան՝ դրանով իսկ հավասար պայմաններ ստեղծելով՝ քննության տարբեր փուլերում գտնվող գործերով հետախուզվող անձանց միջև:

⁹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի հուլիսի 12-ի թիվ ՍԴԱՌ-127 որոշումը:

¹⁰ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ ՍԴԱՌ-150 որոշումը:

Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ 29.04.2025թ. ՀՀ Սահմանադրական դատարանը որոշել էր «դիմումատուի դիմումի հիման վրա՝ 1998 թվականի հուլիսի 1-ին ընդունված և 2022 թվականի հուլիսի 1-ին ուժը կորցրած՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 479-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Սահմանադրության համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործն ընդունել վարույթ:

Հաշվի առնելով տվյալ հարցի կապակցությամբ նախկինում կայացրած աշխատակարգային որոշումները, ինչպես նաև օրենքի ուժի մեջ մտած լինելու հանգամանքը՝ իրենից հետաքրքրություն է ներկայացնում 2025 թվականի հուլիսի 8-ին կայացրած աշխատակարգային որոշումը, որով դատարանը որոշել է կարճել գործի վարույթը՝ վիճարկվող դրույթի և Դիմողի իրավունքների հնարավոր խախտման փաստի միջև անմիջական պատճառահետևանքային կապի բացակայության հիմքով:

Սակայն հետաքրքրություն է ներկայացնում դատարանի տվյալ որոշմամբ, ի թիվս այլնի, արտահայտած մեկ այլ դիրքորոշում, որով, ըստ էության, փարատվում են նախկին կարգավորումների կապակցությամբ պաշտպանական կողմերի արտահայտած մտահոգությունները, որը հանգում է հետևյալին՝ «Այնուամենայնիվ, արձանագրելով սույն գործով խնդրո առարկա այն է՝ հանձնման հետ կապված հարցերի լուծման հրատապության և օպերատիվության կարևորությունը՝ իբրև նշված սահմանափակման լեզվոտիմ (իրավագործ) նպատակներ, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ դրանք հետապնդելու ուղղությամբ օրենսդրի կարգավորումները՝ հաշվի առնելով նաև Վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների ծավալը և վերջինիս որոշումը Վճռաբեկ դատարանում հետագա դատական ստուգման ենթարկելու հնարավորությունը, եղել է համաչափ և անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում¹¹»:

Հաջորդ հարցը, որ ցանկանում ենք քննարկել սույն աշխատանքի շրջանակներում վերաբերում է հանձնումը մերժելու հիմքերին և իրավական հետևանքներին:

Օրենքի 33-րդ հոդվածով առաջին անգամ ներպետական կարգավորում են ստացել հանձնումը մերժելու հիմքերը: Հիմքերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ օրենքում հիմնականում տեղ են գտել այն հիմքերը, որոնք նախատեսված են ՀՀ կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով:

Այդպիսի հիմքերից են օրինակ՝ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմությունն անցած լինելու հիմքով, ՀՀ քաղաքացի լինելու և այլ հիմքերով նախատեսված դեպքերը:

Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ հանձնման մասին միջնորդությունները կարող են բավարարվել մասնակի:

Այսպես, «Հանձնման մասին» 13.12.1957թ. եվրոպական Կոնվենցիան (հոդված 18-րդ), «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 07.10.2002թ. Քիշնևի կոնվենցիան (հոդված 21-րդ), «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական

¹¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2025 թվականի հուլիսի 8-ի թիվ ՍԴԱՌ-109 որոշումը:

գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 22.01.1998թ. Մինսկի կոնվենցիան (հոդված 19-րդ) և այլ պայմանագրեր, որոնց անդամակցում է ՀՀ-ն նախատեսում են հանձնման մասին միջնորդությունների մասնակի բավարարման հնարավորություն:

Մասնավորապես, անձը կարող է հետախուզվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի մի քանի հոդվածներով նախատեսված հանցագործություններ կատարելու համար, ինչը ենթադրում է, որ տվյալ անձի հայտնաբերման դեպքում ՀՀ իրավասու մարմինների կողմից միջնորդություն ներկայացնելիս այն պարունակելու է համապատասխան խնդրանք բոլոր հոդվածներով անձի հանձնումը բավարարելու վերաբերյալ:

Սակայն, թե՛ վերը նշված, թե՛ այլ պայմանագրեր նախատեսում են հանձնման մասին միջնորդությունների բավարարման համապատասխան պայմաններ, ինչպիսիք են օրինակ՝ արարքի՝ և՛ հայցող և՛ հայցվող պետություններում քրեորեն հետապնդելի լինելու, նշված արարքի համար առնվազն մեկ տարով ազատազրկում քրեական օրենքով նախատեսված լինելու, վաղեմության ժամկետն անցած չլինելու և այլ դեպքեր:

Նշված դեպքերի առկայության դեպքում հայցվող պետությունը ստիպված է հանձնման մասին միջնորդությունը բավարարել մասնակի՝ միայն այն հոդվածներով, որոնք համապատասխանում են բավարարման համար միջազգային և ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված պայմաններին:

Տվյալ իրավիճակներում հետախուզվող անձը ՀՀ իրավասու մարմիններին հանձնվելուց հետո վերոնշյալ կոնվենցիաներին համապատասխան՝ կարող է պատասխանատվության ենթարկվել միայն այն հոդվածներով, որոնցով առկա է հայցվող պետության հանձնման թույլտվությունը:

Նման դեպքերում հարց է առաջանում, թե վարույթն իրականացնող մարմինն այն հոդվածներով, որոնցով ևս անձի նկատմամբ հարուցված է քրեական հետապնդում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի որ կետով պետք է դադարեցնի, կամ առհասարակ արդյոք այն պետք է դադարեցվի, իսկ գործի վարույթը անջատվի և այդ մասով կարճվի:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ (Քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքները) և 13-րդ (Քրեական վարույթի կարճման հիմքերը) հոդվածների ուսումնասիրությունից ակնհայտն է դառնում, որ դրանք չեն նախատեսում հանձնման մասին միջնորդությունը մասնակի մերժվելու դեպքում՝ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ համապատասխան մասով քրեական վարույթը կարճելու համապատասխան հիմքեր:

Պրակտիկայի ուսումնասիրությունից գալիս ենք այն եզրահանգման, որ որոշ դեպքերում, երբ հետախուզվող անձի հանձնման մասին միջնորդությունը բավարարված է լինում մասնակի ՀՀ-ում վարույթն իրականացնող մարմինները շարունակում են վարույթի քննությունը այն հոդվածներով, որոնցով անձի հանձնումը բավարարվել է, իսկ այն հոդվածներով որոնցով վերջինիս վերաբերյալ միջնորդությունը մերժվել է դադարեցնում են քրեական հետապնդումը:

Տվյալ դեպքերում քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի համար որպես քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմք է դիտարկվում 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, այն է՝ անձը չի կատարել իրեն մեղսագրվող արարքը:

Տվյալ իրավիճակում առաջանում են հետևյալ հարցերը՝ 1. արդյոք հանձնման մասին միջնորդությունը մերժվելու դեպքում քրեական հետապնդումը պետք է դադարեցվի, 2. արդյոք դադարեցվելու դեպքում դրա հիմքում կարող է դրվել օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը և 3. արդյոք արդարացված է տվյալ իրավիճակում տվյալ հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցնելը դիտարկելով որպես ռեաբիլիտացնող հիմք:

Քննարկելով 2-րդ և 3-րդ հարցադրումները կարող ենք հստակ արձանագրել, որ 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով քրեական հետապնդումը դադարեցնելը չի համապատասխանում այդ կետով նախատեսված իրավիճակներին, քանի որ տվյալ դեպքերում վարույթն իրականացնող մարմինը ունենում է բավարար և անհրաժեշտ ապացույցները անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու համար, և վարույթի քննության ընթացքում ի հայտ չեն գալիս հանգամանքներ, որոնք կհերքեն հետապնդման հիմքում դրված փաստերը: Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ նշված հիմքը ոչ միայն չի համապատասխանում վերոնշյալ իրավիճակներին այլև ռեաբիլիտացնող է՝ գտնում ենք չարդարացված, ընդ որում նույն հիմնավորմամբ, որը ինչ 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով հետապնդման դադարեցումը, քանի որ տվյալ իրավիճակում վարույթն իրականացնող մարմինը ուղղակի գրկվում է քննությունը շարունակելու հնարավորությունից վարույթում ունենալով հստակ ապացույցներ, որոնք վկայում են անձի կողմից իրեն մեղսագրվող արարքը կատարելու մասին:

Սակայն, եթե հարցը դիտարկենք անմեղության կանխավարկածի տեսանկյունից, ստացվում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը ուղղակի չի կարողանում շարունակել քննությունը և հիմնավորել անձի մեղավորությունը:

Այսինքն, առաջանում է այն նույն իրավիճակը ինչ որ քրեական հետապնդման դադարեցումը 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով՝ անձն անձեռնմխելիության ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության:

Իսկ ինչպես պետք է վարվել նման իրավիճակներում, արդյոք քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ հոդվածը պետք է լրացվի և նախատեսվի քրեական հետապնդումը դադարեցնելու առանձին՝ հանձնումը մասնակի բավարարելու դեպքերով դադարեցնելու հիմք: Եվ արդյոք իրատեսական և արդարացված է քրեական դատավարության օրենսգրքում նախատեսել բոլոր հիմքերը տարբեր իրավիճակների համար:

Վերլուծելով 12-րդ հոդվածը և հատկապես 12-րդ հոդվածի 1-ին մասին 5-րդ կետի առկայությունը կարծում ենք արդարացված է նաև հանձնումը մասնակի բավարարելու դեպքերով դադարեցնելու հիմք 12-րդ հոդվածում նախատեսելը:

Ելնելով նաև այն հանգամանքից, որ վարույթն իրականացնող մարմինը տվյալ հիմքով հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում չի կարող շարունակել հետապնդումը նույնիսկ այն դեպքերում, երբ անձը համաձայն չէ իր նկատմամբ

հետապնդումը դադարեցնելու հետ, որը ոչ արդարացնող հիմքով հետապնդումը դադարեցնելու նախապայման է, ստացվում է, որ այս հիմքով հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում այն ևս պետք է լինի արդարացնող:

Հաջորդ հարցը, որ կքննարկվի սույն հոդվածում վերաբերում է հետախուզվող անձանց արգելանքի վերցնելուն:

Այսպես, այլ պետության կողմից հետախուզման մեջ գտնվող անձի՝ Հայաստանի Հանրապետությունում հայտնաբերման դեպքում սկզբնական արգելանքի վերցնելը թե՛ իրավական հետագա ընթացակարգերի ապահովման, և՛ թե գործնականում անձի հետագա հանձնումն ապահովելու առումով, անհրաժեշտ նախապայման է քրեական գործերով իրավական փոխօգնության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման համար: Սա է պատճառը, որ հանձնման գործընթացը կարգավորող հիմնական միջազգային իրավական փաստաթղթերը նախատեսում են հետախուզման մեջ գտնվող անձի ձերբակալման հնարավորությունը՝ այն դիտարկելով որպես հանձնման հետագա ընթացքն ապահովող առաջնային և անհրաժեշտ միջոց: Այսպես, Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և համապատասխանաբար Քիշնևի Կոնվենցիայի 70-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Անձը կարող է ձերբակալվել նաև առանց սույն հոդվածի 1-ին կետում նշված միջնորդությունը ստանալու, եթե ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված հիմքեր կան կասկածելու, որ մյուս Պայմանավորվող կողմի տարածքում նա կատարել է հանձնում առաջացնող հանցագործություն»:

Այլ խոսքով, միջազգային պայմանագրերի համաձայն՝ հետախուզման մեջ գտնվող անձին Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ձերբակալելու պայմանը այլ պետության տարածքում հանձնում առաջացնող հանցագործություն կատարած լինելու կասկածանքն է:

Եթե փորձենք զուգահեռներ անցկացնել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (07.01.1998թ.) 130-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի հետ, այն է՝ անմիջականորեն ծագած կասկածանքն առկա է, երբ ականատեսն ուղղակի մատնանշում է տվյալ անձին որպես քրեական օրենքով չթույլատրված արարքը կատարողի, ապա Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս հանցանք կատարած անձանց ձերբակալման դեպքում այլ պետության տարածքում հանցանք կատարած լինելու վերաբերյալ կասկածի առկայության վերաբերյալ հիմք կլինի հայտարարված հետախուզման վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված միջոցներով ՀՀ իրավասու մարմիններին իրազեկելը (ընդ որում նույնն է վիճակը նաև 2021 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքի պարագայում):

Այն, որ Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս հանցանք կատարած անձանց ձերբակալումը չի նույնանում անմիջականորեն ծագած կասկածանքի հիմքով ձերբակալմանը և վարույթն իրականացնող մարմնի որոշման ձերբակալմանը և իրենից ներկայացնում է ձերբակալման ինքնուրույն տեսակ, հիմնավորվում է նաև քրեական դատավարության օրենսգիրքը նոր՝ 478.1-րդ հոդվածով լրացնող 2012

թվականի մարտի 19-ի ՀՕ-42-Ն նախագծին կից ներկայացված հիմնավորմամբ, որն ուղղակիորեն արձանագրում էր, որ «նախագծի ընդունման հրատապությունը պայմանավորված է այլ պետությունների կողմից հետախուզվող և ՀՀ-ում հայտնաբերված անձանց հետագա հանձնման նպատակով արգելանքի վերցնելու, հետևապես նրանց սահմանադրական իրավունքները սահմանափակելու իրավական ռեժիմի սահմանման անհրաժեշտությամբ:

Բանն այն է, որ ՀՀ քրեական դատավարության 1998 թվականի օրենսգրքում, այնպես էլ 2021 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքում կարգավորված չեն այլ պետությունների կողմից հետախուզվող և ՀՀ-ում հայտնաբերված անձանց հետագա հանձնման նպատակով կալանավորելու օրինականության, հանձնման ենթակա անձի իրավունքներն ու ազատություններն ապահովելու հարցը: Այլ խոսքով, ՀՀ քրեական դատավարության 1998 թվականի օրենսգրքի 129-րդ և 130-րդ հոդվածների առկայության պարագայում, օրենսդիրն անհրաժեշտ էր համարել քրեական դատավարության օրենսգիրքը լրացնել նոր հոդվածով, որը կնախատեսեր Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս հանցանք կատարած անձանց ձերբակալման հնարավորությունը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քրեական դատավարության օրենսգրքի 129-րդ և 130-րդ հոդվածներն այդ դեպքերի նկատմամբ կիրառելի չեն (2021 թվականին ընդունված օրենսգրքի պարագայում իրավիճակը շարունակում էր խնդրահարույց լինել, քանի որ տվյալ դեպքում 108-րդ հոդվածը ևս կիրառելի չէր):

Այսպիսով, վերը նշվածը հիմք է տալիս փաստելու, որ ի թիվս ՀՀ քրեական դատավարության 1998 թվականի օրենսգրքի 129-րդ և 130-րդ հոդվածներով, ինչպես նաև 2021 թվականին ընդունված օրենսգրքի 108-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անմիջականորեն ծագած կասկածանքի հիման վրա և վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ իրականացվող ձերբակալումների, 1998 թվականի օրենսգրքի 478.1-րդ հոդվածը սահմանում է ձերբակալման ինքնուրույն տեսակ՝ միջազգային պայմանագրի առկայության դեպքում Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս հանցանք կատարած անձանց ձերբակալումը՝ իր ինքնուրույն հիմքով և առանձին դատավարական ընթացակարգով, որը ենթադրում էր համապատասխան կարգավորումներ ձերբակալման տվյալ տեսակի համար:

Նկատի ունենալով վերոգրյալը, օրենքում նախատեսվել է 40-րդ հոդվածը, որը վերջապես հստակ կարգավորել է հետախուզվող անձանց ձերբակալման ժամկետները, ձերբակալում իրականացնող մարմինը, ձերբակալված անձի իրավունքները և մի շարք այլ հարցեր:

Վերջապես լուծվեց այն հարցը, թե տվյալ անձանց ձերբակալման դեպքում, եթե առկա են կալանավորման հիմքեր, երբ պետք է միջնորդություն ներկայացվի դատարան:

Արդյոք տվյալ դեպքում արդարացված է ևս առնվազն 12 ժամ առաջ դատարան միջնորդություն ներկայացնելու հստակ պահանջի ամրագրումը:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ տվյալ դեպքերում մենք գործ ունենք օտարերկրյա պետության իրավասու մարմինների հետ և կալանավորման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը պետք է ստացվեն իրենցից, որոնք ՀՀ իրավասու

մարմինների կողմից պետք է թարգմանվեն, որպեսզի դրվեն միջնորդության հիմքում, հետևաբար դատարան միջնորդություն ներկայացնելու համար հստակ ժամկետի սահմանումը իրատեսական չէր լինի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված 12 ժամ առաջ դատարան միջնորդություն ներկայացնելու պահանջը տվյալ իրավահարաբերություններում չի գործում:

Հաջորդ խնդիրը, որ առաջանում էր կարգավորումների բացակայության պայմաններում վերաբերում է հետախուզվող ձերբակալված անձանց ՀՀ ոստիկանության ձերբակալվածներին պահելու վայրեր (այսուհետ նաև՝ ՁՊՎ) տեղափոխելու և պահելու իրավական հիմքին:

Այսպես, «ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ ձերբակալվածներին պահելու վայրերում անձին պահելու հիմքը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան ձերբակալման մասին քննիչի կայացրած որոշումն է: Նույն հոդվածի մեկ այլ դրույթի համաձայն՝ առանց նշված հիմքի ՁՊՎ-ում անձին ընդունելն արգելվում է:

Նույնաբովանդակ իրավակարգավորում է նախատեսված նաև ՀՀ կառավարության՝ 2008 թվականի հունիսի 6-ի թիվ 574-Ն որոշմամբ հաստատված «ՀՀ ոստիկանության համակարգում գործող ձերբակալվածներին պահելու վայրերի ներքին կանոնակարգ»-ի 4-րդ կետով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 108-րդ հոդվածով սահմանվում են ձերբակալման տեսակները, ընդ որում հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված են ձերբակալման այն տեսակները, որոնց դեպքում արդեն իսկ նախաձեռնված է քրեական վարույթ, իսկ անձին ներկայացված է մեղադրանք: Ձերբակալման տվյալ տեսակների համար օրենսգրքի 111-րդ և 112-րդ հոդվածներով հստակ ամրագրված է, որ ձերբակալումն այդ հիմքերով կարող է իրականացվել բացառապես քննիչի որոշման հիման վրա, ընդ որում ժամանակագրական առումով տվյալ տեսակների դեպքում ձերբակալման որոշումը նախորդում է ձերբակալման արձանագրությանը:

Ինչ վերաբերում է քննարկվող հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետին, ապա հարկ է նշել, որ ձերբակալման տվյալ տեսակի պարագայում, երբ ձերբակալման արձանագրությունը նախորդում է ձերբակալման որոշմանը, օրենսգիրքը սահմանում է, որ ձերբակալվածին հետաքննության մարմին կամ վարույթ իրականացնելու իրավասություն ունեցող մարմին բերելուց անմիջապես հետո ձերբակալում իրականացրած անձը կազմում է անձի ձերբակալման արձանագրություն: Ընդ որում, նույն հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ անձին ազատությունից փաստացի զրկելուց հետո անհապաղ, բայց ոչ ուշ քան 6 ժամվա ընթացքում պետք է հանձնվի նրան ձերբակալելու կամ ազատ արձակելու վերաբերյալ որոշում, որը վերապահված է քննիչին:

Այսինքն, ստեղծված իրավիճակում ձերբակալման մասին որոշումը դառնում էր պարտադիր պայման անձին ՁՊՎ-ում պահելու համար, սակայն առկա կարգավորումների պայմաններում հետախուզվող անձանց ձերբակալման մասին որոշում

կայացնող մարմինը բացակայում էր, քանի որ էքստրադիցիոն հարցերով քննչական մարմինը ներգրավված չէ, այն հիմնավորմամբ, որ առկա չէ քրեական վարույթ:

Հետևաբար առաջանում էր իրավիճակ, երբ հետաքննության մարմնի կողմից կազմված ձերբակալման արձանագրության հիման վրա անձանց ՁԴՎ-ում պահելը դառնում էր անհնարին դրանով առաջացնելով խնդիրներ հանձնման գործընթացի համար, ինչը վկայում էր այն մասին, որ օրենքում համապատասխան կարգավորումների նախատեսումը ժամանակի հրամայականն էր:

Օրենքի 40-րդ հոդվածով ձերբակալումը վերապահված է հետաքննության մարմնին, որի շնորհիվ լուծվում է նաև համապատասխան դատավարական փաստաթղթեր կազմելու, անձին հանձնելու, վերջինիս իրավունքներն ու պարտականությունները պարզաբանելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտի հարցը:

Օրենքով լուծում է ստացել ևս մեկ չափազանց կարևոր հարց: Խոսքը խափանման միջոց չունեցող կամ ազատության սահմանափակման հետ չկապված խափանման միջոցով հետախուզվող անձանց հետաքննության մարմին ներկայացնելու կարգի մասին է:

Օրենքի 39-րդ հոդվածով հստակ սահմանվել է, որ «Օտարերկրյա պետության իրավասու մարմինների կողմից հետախուզվող այն անձի հայտնաբերման դեպքում, որի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրված չէ, կամ ընտրված է ազատությունից զրկելու հետ չկապված խափանման միջոց, վերջինս հետաքննության մարմնի կողմից ներկայացվում է հետաքննության մարմին ինքնությունն ստուգելու (նույնականացնելու) նպատակով, որի մասին կազմվում է արձանագրություն»:

Նման կարգավորումը հնարավորություն է տալիս հետախուզվող անձին տեղափոխել հետաքննության մարմնի մոտ ստուգել վերջինիս կարգավիճակը, ընտրված խափանման միջոցը կազմել համապատասխան փաստաթղթեր և ազատ արձակել վերջիններին:

Օրենքում հստակ կարգավորում են գտել նաև հանձնման գործընթացն ավարտին հասցնելու համար անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետները:

Իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում էր այն մասին, որ գործնականում հանձնման նպատակով կալանավորման ժամկետի մեջ հաշվարկվում էր նաև ժամանակավոր կալանավորման համար նախատեսված ժամկետը: Այն հետախուզվող անձանց նկատմամբ, ում նկատմամբ կիրառվում էր ժամանակավոր կալանավորում, իսկ այնուհետև հանձնման նպատակով կալանավորում՝ դատախազների կողմից վերջին առավելագույն ժամկետի երկարացման համար միջնորդություն ներկայացնելիս հաշվի էր առնվում ժամանակավոր կալանավորման տակ անձի գտնված լինելու ժամկետը և միջնորդությունը ներկայացվում համապատասխան օրերով (օրինակ՝ եթե անձը 40 օր եղել է ժամանակավոր կալանքի տակ, ապա վերջին միջնորդությունը ներկայացվում է համապատասխանաբար 20 օրով):

Նման պրակտիկան կարող էր արդարացվել միայն քննարկվող կարգավորումները հօգուտ հետախուզվող անձի մեկնաբանելու ձգտմամբ: Այնուամենայնիվ

նման մեկնաբանությունը կլիներ տեղին, եթե չլինեին հստակ կարգավորումներ և օրենսգրքի 478.3-րդ հոդվածի 5-րդ մասը ունենար ոչ թե հանձնելու համար կալանավորման առավելագույն ժամկետը չի կարող գերազանցել (...), այլ կալանավորման առավելագույն ժամկետը չի կարող գերազանցել (...), ձևակերպումը որի դեպքում ժամանակավոր կալանավորման ժամկետը ընդհանուր 8 ամսյա ժամկետի մեջ հաշվարկելը կլիներ տրամաբանական:

Ուստի նման իրավիճակներում կարծում ենք, որ վերոնշյալ ժամկետները իրար մեջ հաշվակցելու անհրաժեշտությունը բացակայում էր:

Վերոնշյալ հարցը վերջնական լուծում ստացված ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.05.2024թ. թիվ ՏԴ/0068/06/23 որոշմամբ, որով արձանագրեց, որ «Դատարանն իր անհամաձայնությունն է հայտնում բողոքի հեղինակների այն պնդումներին, որ քննարկվող ինստիտուտները բովանդակային առումով նույնն են և դրանց հիմքում ընկած է ազատությունից զրկելը: Դատարանն արձանագրում է, որ ազատությունից զրկված լինելու հանգամանքն ինքնին չի կարող վկայել երկու տարբեր դատավարական կառուցակարգերի ժամկետների հաշվակցման հնարավորության մասին այն պայմաններում, երբ դրանցից յուրաքանչյուրի կիրառելիության ժամկետային սահմանափակումները հստակ նախատեսված են օրենսդրությամբ:

Այս կապակցությամբ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ օրենսդրական բացի և իրավական նորմերի կոլիզիայի մասին ևս չի կարող խոսք լինել, քանի որ քրեադատավարական կանոնակարգումները և օրենսդրի նպատակը որոշակի են, օրենսդիրը ոչ երկիմաստ ընդգծել է քննարկվող կառուցակարգերի տարբերությունները և ըստ այդմ՝ դրանց կիրառման ժամկետների հաշվարկման տրամաբանությունը: Այլ կերպ, վերաքննիչ դատարանի համար ընդունելի չէ բողոքաբերի փաստարկն առ այն, որ օրենսդիրը չի կարգավորել հանձնման նպատակով ժամանակավոր կալանավորման ժամկետի՝ հանձնման նպատակով կալանավորման ժամկետի մեջ հաշվակցելու հարցը, քանի որ դատարանի գնահատմամբ՝ օրենսդրական կարգավորումների հստակությունը և յուրաքանչյուր դեպքում ժամկետների հստակ առկայությունը վկայում են դատավարական քննարկվող կառուցակարգերի ժամկետների հաշվակցման հնարավորության բացակայության մասին, հետևաբար հակառակ մոտեցումը չի կարող հիմնավոր համարվել»¹²:

Նկատի ունենալով նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումը՝ օրենքում հստակ կարգավորում ստացավ վերոնշյալ հարցը՝ սահմանելով, որ «հանձնման նպատակով կալանավորման ժամկետը յուրաքանչյուր անգամ կարող է երկարաձգվել ոչ ավելի, քան երկու ամիս ժամկետով: Հանձնման նպատակով կալանավորման ընդհանուր ժամկետը չի կարող գերազանցել 10 ամիսը: Ընդ որում, օտարերկրյա պետության կողմից հետախուզվող անձին սույն օրենքով նախատեսված կարգով արգելանքի տակ պահելու ընդհանուր ժամկետը չի կարող գերազանցել 11 ամիս 10 օրը (...):»:

¹² Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 31.05.2024թ. №ԵԴ1/0125/06/23 որոշումը, տե՛ս նաև ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 13.05.2024թ. թիվ ՏԴ/0068/06/23 որոշմամբ

Նկատի ունենալով մեջբերված հոդվածը, միանգամից հարկ է նշել, որ օրենքով փոխվել են նաև հանձնման նպատակով անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետները՝ 8 ամսից վերաժվելով 10-ի:

Հաջորդ հարցը, որին կցանկանայինք անդրադառնալ, սույն աշխատանքի շրջանակներում վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (01.07.1998թ.) 478.3-րդ հոդվածի 6-րդ մասին:

478.3-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ հանձնելու համար կալանավորման առավելագույն ժամկետում անձին հանձնելու հարցը չլուծելու կամ նրան փաստացի չհանձնելու դեպքում անձը ենթակա է անհապաղ ազատման: *Սույն հիմքով անձին ազատելը չի խոչընդոտում նրա նկատմամբ փաստացի հանձնելու նպատակով կալանավորում կիրառելուն:*

Մեջբերված հոդվածի 6-րդ մասի վերլուծությունից ակնհայտ է, որ օրենսգիրքը նախատեսում էր հանձնման համար սահմանված առավելագույն ժամկետը լրանալուց հետո անձին փաստացի հանձնման համար կալանավորելու հնարավորություն:

Միևնույն ժամանակ, օրենսգիրքը չէր պարունակում որևէ կարգավորում, որը կվերաբերեր փաստացի հանձնման նպատակով անձին կալանավորելու կարգին և ժամկետներին: Այսինքն՝ չկարգավորված էր մնում նաև այն հարցը, թե հանձնմանը խոչընդոտող հանգամանքները վերանալուց հետո, ազատության մեջ գտնվող անձին ինչպես պետք է փոխանցեր հայցող պետությանն այն դեպքում, երբ կարգավորված չէին նրան արգելանքի տակ վերցնելու, փաստացի հանձնման նպատակով դատարան միջնորդություն ներկայացնելու, դատարանում վերջինիս ներկայությունն ապահովելու հարցերը: Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ եվրոպական երկրներում, ելնելով հանձնման գործընթացի պարզեցված ընթացակարգից, վերոնշյալ խնդիրները չեն առաջանում, կամ նախատեսված է լինում կալանքից բացի այլ խափանման միջոցների կիրառման ճկուն համակարգ, որը հնարավորություն է տալիս իրավասու մարմիններին իրենց հսկողության տակ պահել հետախուզվող անձին, վերջինիս անխոչընդոտ հանձնման գործընթացը կազմակերպելու նպատակով¹³:

Հետևաբար, ժամանակի հրամայականն էր օրենքում նախատեսել «Փաստացի հանձնման նպատակով կալանավորելը» վերտառությամբ նոր հոդված, որով կնախատեսվեին նման միջնորդություն ներկայացնելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտները, միջնորդությանը կից ներկայացվող փաստաթղթերը, հանձնման ենթակա անձի՝ դատական նիստի վերաբերյալ ծանուցման կարգն ու վերջինիս ներկայությունն ապահովելու պարտականություն ունեցող մարմինը, այն հարցերի շրջանակը, որին պետք է անդրադառնա դատարանը միջնորդությունը քննարկելիս և այլ հարցեր, որոնք, որ վերջապես կարգավորվեցին օրենքի 46-րդ հոդվածով:

Եվ վերջին հարցը, որին կցանկանայինք անդրադառնալ սույն հոդվածի շրջանակներում՝ վերաբերում է քրեական վարույթի փոխանցման հիմնախնդիրներին:

¹³ Տե՛ս Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի (12. 04. 2012) գլուխ 44, 583-585 հոդվածներ, նաև ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի (18. 12. 2001) բաժին 5, գլուխ 53-54

Հեղինակի կողմից քրեական վարույթների փոխանցման հիմնախնդիրները բարձրացվել էին դեռևս 2023 թվականի հրապարակված «Քրեական վարույթի փոխանցումը, որպես հանձնումը մերժելու հետևանք. Հիմնախնդիրներն ըստ ՀՀ օրենսդրության» հոդվածում¹⁴, որում բարձրացվում էին այնպիսի հարցեր ինչպիսիք են փոխանցված վարույթով նոր վարույթ նախաձեռնելու, թե այն շարունակելու հարցեր, անձանց շրջանակը որոնց վերաբերյալ գործերը կարող են ստացվել կամ ուղարկվել, քրեական հետապնդման ժամկետների հաշվարկ և մի շարք այլ հարցեր, որոնք որ ենթադրվում էր, որ պետք է լուծում ստանան օրենքում և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում:

Սակայն, օրենքի 63-րդ և 64-րդ հոդվածների վերլուծությունից ակնհայտ է, որ վերը թվարկված հարցերը չեն ստացել լուծում: Ավելին, դրանք առավելապես կրում են ձևական բնույթ և արտացոլում են ՀՀ կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերով նախատեսված կարգավորումները:

Նկատի ունենալով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ նախկին տվյալ հարցի շուրջ բարձրացված հարցերը շարունակում են լինել արդիական և պահանջում են հրատապ լուծումներ:

Եզրակացություն

Ամփոփելով սույն աշխատանքը՝ հարկ է արձանագրել, որ օրենքի ընդունումը պետք է դիտարկել դրական և անհրաժեշտ քայլ իրավակիրառ պրակտիկայի համար: Չնայած քրեական գործերով միջազգային համագործակցությանը վերաբերող երկկողմ և բազմակողմ պայմանագրերի առկայությանը՝ մի շարք հարցեր պահանջում էին ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված լուծումներ, որոնք կարգավորվեցին օրենքով: Օրենքում հստակ սահմանվեցին հետախուզվող անձանց հետաքննության մարմին ներկայացնելու, վերջիններիս ձերբակալման հարցեր, սահմանազատվեցին ժամանակավոր և հանձնման նպատակով կալանքները, փոփոխության ենթարկվեց հանձնման նպատակով կալանավորման ժամկետը, օրենքով վերջապես նախատեսվեց միջազգային պայմանագրերով նախատեսված, սակայն նախկինում կարգավորում չունեցող փաստացի հանձնման նպատակով կալանավորման տեսակը և մի շարք այլ կարևոր հարցեր:

Այնուամենայնիվ, որոշ հարցեր դեռևս շարունակում են մնալ չլուծված:

Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է հանձնման մասին միջնորդությունը մասնակի բավարարելու դեպքում չբավարարված մասով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքին: Տվյալ հարցի կապակցությամբ կարծում ենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը պետք է լրացնել նոր՝ հանձնման մասին միջնորդությունը մասնակի բավարարելու դեպքում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքով:

¹⁴ «Քրեական վարույթի փոխանցումը, որպես հանձնումը մերժելու հետևանք. հիմնախնդիրներն ըստ ՀՀ օրենսդրության», «Օրինականություն», ՀՀ դատախազության գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, № 134, հրատ., Երևան, 2023, 21-27 էջեր:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. «Քրեական վարույթներով իրավական օգնության մասին» ՀՀ օրենք (15.11.2024թ.):

Law on legal assistance in criminal procedure of RA (15.11.2024թ.)

2. «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 22.01.1993թ. Մինսկի Կոնվենցիա:

Convention on Legal Aid and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Cases, adopted in Minsk on 22.01.1993 (The Minsk Convention).

3. «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 07.10.2002թ. Քիշնևի կոնվենցիա:

Convention on Legal Aid and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Cases, adopted in Kishinev on 07.10.2002 (The Kishinev Convention).

4. «Քրեական գործերով փոխադարձ օգնության մասին» 20.04.1959թ. եվրոպական կոնվենցիա:

European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (20.04.1959).

5. Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի (12.04.2012):

Criminal procedure code of Ukraine (12.02.2012).

6. Ռուսաստանի Դաշնության քրեական դատավարության օրենսգրքի (18.12.2001):

Criminal procedure code of Russian Federation (18.12.2001).

7. «Law of Georgia on international cooperation in criminal matters» 21.07.2010:

«Law of Georgia on international cooperation in criminal matters» 21.07.2010.

8. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_343792/28920b759dc8e7b8fa6cf13d2f88a99490aa7270/

9. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի հուլիսի 12-ի թիվ ՍԴՈ-127 որոշումը:

Decision No.ՍԴՈ-127 of the Constitutional Court of the RA of July 12, 2022.

10. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ ՍԴՈ-150 որոշումը:

Decision No.ՍԴՈ-150 of the Constitutional Court of the RA of September 16, 2022.

11. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2025 թվականի հուլիսի 8-ի թիվ ՍԴՈ-109 որոշումը:

Decision No.ՍԴՈ-109 of the Constitutional Court of the RA of July 8, 2025.

12. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 31.05.2024թ. №ԵԴ1/0125/06/23 որոշումը:

Decision No. ԵԴ1/0125/06/23 of the Cassation Court of the RA of 31 May, 2024.

13. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 21.12.2023թ. թիվ ԵԴ1/1086/06/23 որոշումը:

Decision No. ԵԴ1/1086/06/23 of the Apple Court of the RA 21 December, 2023.

14. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 13.05.2024թ. թիվ ՏԴ/0068/06/23 որոշմամբ:

Decision No. ՏԴ/0068/06/23 of the Apple Court of the RA 13May, 2024.

15. Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության քրեական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 16-ի թիվ ԵԴ1/0125/06/23 որոշումը:

Decision No. ԵԴ1/0125/06/23 of Criminal Court of First Instance of General Jurisdiction of the RA 16 November, 2023.

16. «Քրեական վարույթի փոխանցումը, որպես հանձնումը մերժելու հետևանք. հիմնախնդիրներն ըստ ՀՀ օրենսդրության», «Օրինականություն», ՀՀ դատախազության գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, № 134, հրատ., Երևան, 2023:

Transfer of criminal proceedings as a result of refusal of extradition: main issues under the legislation of the RA, Scientific-practical journal "Legality" of the Prosecutor's Office of the Republic of Armenia, No. 134, Yerevan, 2023

Gayane Melikyan

Senior Prosecutor of the Department of International

Legal Cooperation of the Prosecutor General's Office of the Republic

of Armenia, Lecturer of the Department of Criminal Procedure and Criminology of

Yerevan State University, Ph.D. in Law

EXISTING ISSUES IN THE FIELD OF THE LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN PREVIOUS AND CURRENT LEGISLATION REGULATING THE FIELD¹⁵

Abstract

The article is dedicated to the international cooperation in criminal proceedings. The choice and relevance of the subject are largely conditioned by the entry into force of the RA Law “On Legal Assistance in criminal Proceedings” dated December 12, 2024 (Law). Discussing issues of international cooperation in criminal proceedings, the author draws parallels between previous and current regulations, highlights practical problems arising both under the previous and the new Law, analyzes relevant decisions of the RA courts that have become precedents in addressing these issues and are reflected in the Law, and presents corresponding solutions regarding still unregulated problems.

At the same time, the article analyzes the new regulations introduced in the Law, which gives solution to a number of Issues that have arisen in practice for years, reveals the purpose of the new regulations proposed by the Law, and discusses the possible problems in the future.

Keywords: extradition request; criminal prosecution; person in search, termination of the proceedings, transfer of criminal proceedings, wanted person; jurisdiction; international treaty; convention; to initiate criminal proceeding; terms of persecution.

¹⁵ The article was presented on 23.05.2025 and was reviewed on 20.06.2025.

Гаяне Меликян

Старший прокурор управления международно-правового сотрудничества Генеральной прокуратуры Республики Армения, преподаватель кафедры уголовного судопроизводства и криминалистики Ереванского государственного университета, кандидат юридических наук

СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ В СФЕРЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕЖДУ ПРЕДЫДУЩИМ И ДЕЙСТВУЮЩИМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ, РЕГУЛИРУЮЩИМ ДАННУЮ СФЕРУ¹⁶

Абстракт

Статья посвящена международному сотрудничеству в уголовном судопроизводстве. Выбор и актуальность темы в значительной степени обусловлены вступлением в силу Закона РА «О правовой помощи по уголовным делам» от 12 декабря 2024 года (далее также – Закон). Анализируя вопросы международного сотрудничества по уголовным делам, автор проводит параллели между предыдущим и действующим регулированием, выявляет проблемы, возникающие как при предыдущем, так и при новом Законе, анализирует прецедентные решения судов РА, направленные на их урегулирование и нашедшие отражение в Законе, и представляет соответствующие решения в отношении все еще неурегулированных проблем.

Одновременно, в статье анализируются новые положения, содержащиеся в Законе и разрешающие ряд проблем, возникавших на практике в течение многих лет, раскрывается цель новых положений, предложенных Законом, с обсуждением возможного возникновения проблем в будущем.

Ключевые слова: запрос о выдаче; уголовное преследование; разыскиваемый; прекращение производство по делу; международный договор; конвенция; возбудить уголовное производство; сроки преследования.

¹⁶ Статья была представлена 23.05.2025 и прошла рецензирование 20.06.2025.